

GEN 507: Gender v terénu

6. 4. 2013

Jádro etnografického výzkumu

- Zúčastněné pozorování – bezprostřední zkušenost z dosud neznámého sociálního světa
- Produkce psaných záznamů o tomto prostředí

Východiska

- Nejlépe se naučíme o světě druhých lidí tím, že se ho účastníme
- Tento postup zahrnuje resocializaci, proměnu výzkumníka (osvojení nových morálních kodexů – naučení se konkrétním dovednostem), kromě pozorování událostí v životě jiných výzkumníků pozoruje vlastní proměnu a působení těchto událostí sám na sebe
- Subjektivita etnografického výzkumu – nejde o poznání pravdy, ale jedné z mnoha pravd či interpretací
- Také přítomnost výzkumníka ovlivňuje zkoumané osoby a situaci, není to žádná „kontaminace“ výzkumu, ale cenný zdroj informací
- Senzitivita k sociálnímu životu jako k procesu

Šaty dělají člověka

Před zahájením vlastního výzkumu jsme s Vládou dlouze přemýšleli, jak nejlépe navazovat během našeho zúčastněného pozorování kontakty s ostatními bezdomovci. Veškeré taktizování se nakonec ukázalo být zbytečným. Součástí velké „bezdomecké rodiny“ jsme se stali už jen díky tomu, že jsme vstoupili do prostředí pražských bezdomovců v obnošeném oblečení, s rozbitými batohy, igelitkami v rukách a zanedbaným zjevem. Tato úprava zevnějšku způsobila, že známá místa jsem začal nahlížet docela jinak. Jednak jsem cítil, že už nejsem členem většinové společnosti, jednak jsem začal silně pocíťovat blízkost k ostatním bezdomovcům. Stačilo se na chvíli někde zastavit – na trávníku, v parku či před stanicí metra – a bezdomovci se s námi začali sami dávat do řeči. Ale ne tak, jak jsme byli zvyklí – tentokrát po nás většinou nic nechtěli. Dokonce nám občas něco nabízeli (cigarety, alkohol a jednou dokonce marihuanu). Mohli jsme bez obav vstupovat mezi ně, přespávat mezi nimi. Během dvou dnů jsem se

začal cítit v jejich přítomnosti dobře, ať už se jednalo o žebráky, narkomany či otrhané opilce. Nepříjemné byly naopak návštěvy supermarketů. Tam na mě doléhal neúprosný pocit, že vyčnívám. Velmi rychle jsem tak pochopil, proč se bezdomovci srocují na určitých místech. Pouhá přítomnost jiných bezdomovců pro mě byla obrovskou oporou, díky jejich přítomnosti jsem přestával pocíťovat stud.

Když jsem „byl jedním z nich“, mohl jsem se dát kdykoliv kdekoliv do řeči s jakýmkoliv bezdomovcem (automaticky formou tykání) a on se se mnou bavil uvolněně, přirozeně. Oslovovat stejným způsobem členy většinové společnosti nebylo vůbec představitelné, ti se mi skutečně vyhýbali. S otevřenou agresí jsem se setkal jen jednou, ale tichý odstup a rozpačky z mé přítomnosti byly patrné téměř vždy. Okolní lidé jako by dávali výrazně najevo, že mě nevidí. Nechtěli mě vidět, báli se mě vidět.

Field notes

- Jottings x fieldnotes
- Každý popis je výběrem, redukcí
- Aktivní proces interpretace, zvýznamnění
- „Událost“ je transformována ve „vyprávění“
- Sociální život jako kontinuálně utvářený lidskou činností a snahou dát vlastnímu i cizímu jednání smysl

Poznámky v terénu

- Dilema participovat nebo zaznamenávat?
- Riziko narušení „kouzla okamžiku“, a důvěry
- Psaní jako viditelný akt a nástroj komunikace
- Řešení
 - Pečlivě zvážit, kdy jak co zapisovat
 - Spolehlivá paměť? Podpořena poznámkami, klíči
 - Brzké ustavení vlastní identity jako toho, kdo píše
 - Psaní v „úkrytu“

Poznámky z terénu

- Různá forma psaní: hesla (nadpisy), klíčová slova nebo fráze, dialogy, odpovědi
- Poznámky, které mají fixovat pozorování a umožňují si ho vybavit později
- Později jsou přepisovány v plné terénní poznámky (diktafon jak pomocník?), vstupují takto do analýzy
- Deskriptivní a detailní
- Zúročují naše vzdělání, nabyté vědění, zkušenosti, emoce, vazby náklonnosti a antipatie – je nutné uvědomit si vlastní pozici a možnosti, které nám tato pozice otevírá nebo skrývá, při prezentování dat by naše perspektiva měla být pro čtenáře jasná a přehledná, proto je potřeba ji v textu dokumentovat

Jak psát poznámky z terénu?

- Zaznamenejte klíčové prvky scény a interakcí, fragmenty jednání a řeči
- Nehodnoťte, neshrnujte, nezobecňujte a nevysvětľujte
- Zapisujte viděné a slyšené (poznámky mají ukazovat, co se stalo, nikoli o tom vypovídat)
- Záznamy o emocích
- Detaily, které by mohly být zapomenuty a mohly by být důležité
- Vlastní pocity, reflexe

Příklad terénních poznámek

- nedostatečné:

„Klientka se chovala nepřátelsky vůči personálu“

„Zdá se, že učiteli to nějak moc nejde.“

- dostatečné

„Když Judy, vedoucí personálu, řekla klientce, že by

neměla dělat, co jí zrovna napadne, klientka začala křičet, že Judy nemůže řídit její život. Obvinila Judy, že si hraje na vládce a řekla, že by to z ní nejraději vymlátila, a posléze jí řekla, aby šla do pekla. Potom klientka zamáchala pěstí před obličejem Judy, s hlukem opustila místnost. Judy stála překvapená a zírající s otevřenou pusou na to, co se právě odehrálo.“

Příklad

Jorge = at table doesn't introduce me to anyone
now only speaks in Spanish
chit chat — who's playing
“they're not very good” — apology

Laura to me, slouched down on her desk, head in hands: “Sometimes I just don't feel like helping people, you know? You have to say no so often. That's a big part of this program. It gets to you psychologically. (How?) I didn't study psychology, but it affects you” (rolling her eyes).

Jak plánovat výzkum? Výzkumný plán?

Funkce plánu

Role teorie na začátku výzkumu, teoretická citlivost

Obsah plánu

- o čem je navrhovaný výzkum
 - co se pokouší odhalit nebo čeho chce dosáhnout
 - jak se bude postupovat (jakou strategii použijeme, od koho získáme data, jak se data získají, jak se budou analyzovat)
 - jaké bude ponaučení, co se dozvíme a proč to je cenné
-
- Co?
 - Proč?
 - Jak?

Rozhodnutí o způsobu sběru dat

Co je nejlepší zachytit pozorováním a co rozhovorem?

- nestrukturované přístupy jsou vhodné pro komplexnější výzkumné cíle, dlouhodobější výzkumné projekty a/nebo projekty, jejichž cílová populace je méně známá, obtížně vymežitelná a dostupná
- polostrukturované přístupy (focus groups, polostrukturovaný rozhovor) umožňují intenzivnější vytváření dat v kratším časovém úseku, byť samozřejmě na úkor jejich „hloubky“.

Nevtíravé techniky

- Marhánková Hasmanová, J. (2010). „Konstruování představ aktivního stárnutí v centrech pro seniory.“ *Sociologický časopis* 46(2): 211-234.
- Vašát, P. (2012). „Mezi rezistencí a adaptací: Každodenní praxe třídy nejchudších.“ *Sociologický časopis* 48(2): 247-282.
- Nedbálková, K. (2006) *Spoutaná Rozkoš: Sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: Slon
- Závorková, P. 2009. *Spiritualita zaměstnanců hospice*. Diplomová práce. Masarykova univerzita
- **HAMAR, E. a C. SZALÓ.** Osm migrujících žen a jejich transnacionální sdílený svět. *Sociologický časopis* [online]. 2007, roč. 43, č. 1 [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/50313636e2a52f3962bd46a076a43df36dc539ad_635_071%204%20hamar%20szalo.pdf
- **HALL, T.** Formy transakčního sexu mezi muži v Praze (1999–2004). *Sociologický časopis* [online]. 2007, roč. 43, č. 1 [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/3dec3a1a50db0067596f5361fcb1665166365c4e_636_071%205%20hall.pdf
- Jarkovská, L. 2009: „Školní třída pod generovou lupou.“ *Sociologický časopis* 45 (4): 727–752.
- Dlouhá, M. Nová etnografie? „Virtuální etnografická procházka“ jako příklad vedení etnografického výzkumu v době internetu. *AntropoWebzin*, 2012, roč. 8, č. 3, s. 169 - 176.
- June, R. Paradoxy profesionalizace protikorupčních aktivistů v České republice. *Sociologický časopis*, 2007, roč. 43, č. 1, s. 111 - 132.
- Červinková, Alice. 2010. „Nejistá sezóna.“ *Biograf* 51: 3-28.
- Gehart, D. R., Lyle, R. R. 2001. „Client Experience of Gender in Therapeutic Relationships: An Interpretive Ethnography“ in *Family Process*. 40(4): 443 – 458.
- Malfroy, Janne. 2005. „Doctoral supervision, workplace research and changing pedagogic practices.“ *Higher Education Research & Development* [online] 24 (2) [cit. 25. 3. 2013]. Dostupné z <http://search.proquest.com/docview/213904731?accountid=16531>